

LAPIDOMANEN

STENVENNERNE - KØBENHAVNS AMATØRGEOLOGISKE FORENING
33. årg. nr. 3   JULI 2007

Hjemme hos Astrid og Poul Müller. Læs interviewet med dem inde i bladet, det handler om deres 18 års samlekarriere i Idar Oberstein

INDEX

Universet redder sig selv på kanten	2
Bustur til Møns Klint.....	3
Fossil præpareringskursus	4
Astrid og Poul Müller's Idar Oberstein samling	5
Tur til England.....	12
Fund fra SlibeværkstedetsFormationen	14
Det nye Geocenter, uddrag fra pressen.....	16
Ignaberga tur.....	18
Molerets oprindelse og fossilindhold. 3.del. -Bunddyrene	19
Kreationismen til debat.....	21
Sort snak om diamanter	22
Anmeldelse en lille bog, som desværre er på engelsk	23
Liv i universet? Et kosmisk økosystem.....	24
Annonce: Smykke, mineral og fossilmesse i Næstved.....	25
Stenvennernes efterårsprogram 2007.....	26
Bustur til den 30. Hamburg stenmesse	29
Fra medlem til medlem.....	30

Universet redder sig selv på kanten

Physical Review Letters. At universet blev skabt i en gigantisk energiudladning - The Big Bang - er ved at være udbredt viden. Men hvordan vil det ende? I disse år er den fremherskende teori, at universet vil fortsætte med at udvide sig hurtigere og hurtigere for til sidst at rive selve tiden og rummet i stykker.

Er det svært at forstå? Så bare vent. For en ny teori peger på, at måske redder universet sig selv i sidste øjeblik. Fysikere fra University of North Carolina har netop fremsat en ny teori, der går ud på, at universet ikke river sig selv i stykker, men derimod opsplittes i en hel række nye universer. Afslutningen på vores univers skulle på den måde blive til fødslen af mange nye. Og ifølge teorien er det sket uendelig mange gange før, så vi lever i blot et enkelt af uendelig mange universer. (jas)

Sakset fra POLITIKEN 01.03.07.

Red.

STENVENNERNE

BUSTUR TIL MØNSKLINT

med besøg
på det nye

SØNDAG 16. SEPTEMBER 2007.

Mødested: Sjælør S-Station.

Afgang: kl. 8.00

Hjemkomst: kl. 19.00

PRIS:

inklusive indgang til:
Geocenter Møns Klint

KR. 300,00

Tilmelding:

Indbetal beløbet på
Girokonto 321-2769

Foreningen af Stenvenner
Ege volden 210, 1. tv.,
2650 Hvidovre.

SPØRGSMÅL:
Robert Rusbjerg
Tlf: 36 - 49 18 49

Sidste frist for tilmelding:
Torsdag den 30. august.

Fossil præpareringskursus, 15. september kl. 11-16

præparation og konservering af palæontologisk materiale.

Kursusleder: Konservator Zina Fihl.

Kursus program

Dagen vil tage udgangspunkt i nogle overordnede emner, som gerne skulle medføre en ivrig dialog!? Kun meget lidt praktisk arbejde vil kunne lade sig gøre på stedet, men medbring egne fossiler og værktøj til diskussion af forskellige problematikker, husk madpakke og drikkevarer til frokostpausen ca. kl. 13.

Indsamling, udgravning og transport.

Sikker håndtering af fossilt materiale i felten. Hvordan får man fossilet sikkert hjem?

Præparation.

Gennemgang af præparationsmetoder, der kan anvendes til blotlægning af forskellige typer fossiler. Eksempelvis forklares om mekanisk præparation, syrepræparation, ultralyd, sandblæsning.

Konservering.

Hvordan undgår man skader og nedbrydning af fossil? Konserveringsmæssige handlinger som stabilisering, imprægnering, limning og understøttelse kan anvendes. Forebyggende handlinger for at undgå saltudblomstringer og nedbrydning af pyritholdige fossiler.

Afstøbning.

Kort om metoder, principper og let tilgængelige materialer. Hvordan man vender et aftryk om til en kopi af den originale genstand!

Skelettering af pattedyr og fisk.

Grundprincipper forklares. Hvordan kommer man fra dyr med hud og skind til den rene knogle.

Der vil blive adgang til forskelligt skriftligt materiale på kurset, dels fra foredragsdelen, dels fra artikler, som senere kan kopieres. Har nogen af deltagerne særlige ønsker til kursusforløbet, kan det formidles til kursuslederen, hvis der gives besked i god tid til Peter Myrhøj, som også modtager tilmelding på **39682232, 58548106** eller *peter@myrhoj.dk* senest 7. September. Der er plads til 25 deltagere, kurset sker i klubbens lokaler, prisen er 100 kr. der indbetales senest på klubmødet 7. september,” eller senest 1. september, på **Giro 321-2769, Foreningen af Stenvener, Egevoleden 210, 1. tv. 2650 Hvidovre**, med angivelsen **”præpareringskursus”**.

Astrid og Poul Müller's Idar Oberstein samling

Mandag den 5. marts i år, havde jeg og Claus en aftale med Astrid og Poul om at lave et interview om deres samling og deres oplevelser fra samlerkarrieren. Samtalen blev optaget på bånd, så vi kunne være lidt frie i situationen, og Claus tog en masse billeder. Jeg har så vidt muligt undladt mine spørgsmål og der hvor de er med står de i kursiv. Snart er det Astrid, snart Poul der taler, de supplerer hele tiden hinanden, og derfor er det ikke angivet hvem der taler, Astrid begynder:

Montre med lidt af Astrid og Poul's store samling

Det hele begyndte da jeg gik til stenslibning hos Lilly Friis, i den forbindelse blev der også set i stenbøger, og der stod der ofte om Idar Oberstein. Da vi så skulle til Østrig på ferie, som vi havde været flere gange før, så var det jeg sagde til Poul, skulle vi ikke tage til Idar Oberstein og være der et par dage, for der kan man finde krystaller. Så sagde Poul, man kan da også finde flintøkser herhjemme, men så tog vi da derhen og vi nåede aldrig til Østrig det år, og vi kom aldrig til Østrig efter det år. Det var altså så sjovt, det var de bedste ferier vi har haft, også fordi vi fandt så kønne ting. Der var også noget socialt i det, vi boede på en lille campingplads, hvor alle de andre også samlede på sten. Vi fandt en plads der ikke lå så højt over havet, så der ikke var for koldt om natten, den plads vi fandt lå lige 2 km. fra Jouchem. Vi anede ikke hvad det var for noget, og hvad vi skulle kigge efter, men det fandt vi så hurtigt ud af. Vi gik efter solen, og hvis der så lå en rund sten kunne det være noget andet, det var ikke klippen. Vi kunne også se at der var noget i. Klokken fire om eftermiddagen stod vi så der sammen med de andre i flokken og ventede, til der blev gjort tegn, så myldrede vi over hegnet og op af bjerget, så var det jo med at finde noget.

Vi så på billeder, og jeg bemærker det store værktøj der svinges med. Ja det første år kom vi jo med en lille hammer, men efter 10 minutter var skaftet jo knækket, og så måtte vi jo hen at købe en 9 kg. hammer. De første år vi var der, var der også et lidt ældre ægtepar dernede. Vi gik jo altid i det ældste tøj vi havde, og han knækkede altid sin hammer. Hun havde altid sin gamle kjole på, og den rev hun så

strimler af til at reparere hammerskafet med, så blev den forbundet. Men det var nogen store slagger vi gik imellem, det var blod, sved og tårer. Det var noget de sprængte ned, og når vi var der så længe, oplevede vi som regel et par gode sprængninger, og så var det jo med at myldre derop. Engang havde de sprængt meget sent en fredag, så vi kunne kun være der en halv time før det blev mørkt, men næste dag var det lørdag, så blev vi enige om at gå meget tidligt derop, så vi var der lige efter det blev lyst, men da vi kom var der allerede mange mennesker der oppe. Vi fik jo kun lov til at blive der til det blev mørkt, så lød det "Feierabend Leute". Da vi havde været der et par år, kendte opsynsmanden os så godt, at han kunne råbe "Feierabend Leute auch de Dänen", for der kom jo ingen andre danskere derned, der kom aldrig nogen. Vi var jo de gamle, og så kom der nogen og spurgte hvor gamle vi var, ja vi var jo 74 og 75, "Mein Gott", så var der respekt, "Dann blieben wir alles tot". Vi var der til vi blev 79. På det tidspunkt skete der også så meget, i 2000 blev det pludselig forbudt at gå der. Der var kommet en ny ingeniør, han var sur over at folk brækkede vejen ned, men hvis der nu sad en agat derinde så brækkede man den jo ned, og det er jo heller ikke så godt, og pludselig måtte vi så ikke gå der mere. Det var så sjovt, at vor datter og svigersøn det år havde besluttet, at de ville se hvor det var vi gik og slog vore folder, så de var kommet derned i weekenden. De havde været med oppe i gruppen et par gange, så mødte vi ingeniøren, der sagde at vi ikke måtte gå der mere, men de nåede da lige at se det. Næste år havde der været så stor en opstandelse dernede at kommunen havde gjort vrøvl over det. Det var jo sådant at butikker, campingpladser og sliberierne ikke havde noget at lave, hvis ikke folk kom. Så nu er det arrangeret sådan, at i sæsonen, og sådant er det vist stadig, kan man gå der onsdag aften, lørdage og søndage, mod betaling, men før var det gratis så vi synes ikke det var spor sjovt. I 2001 gik vi kun derop en enkelt gang, vi betalte vel tilsammen 80 kr. og vi fandt ingen ting, for når man kun sprænger 2 gange om ugen, var det hele kørt væk. Sprængte man f. eks. midt i ugen, var det hele jo væk når vi kom, men der bliver jo også mindre og mindre dernede. Det var så mærkeligt at pludseligt et år var der agat boom: Det var i den sidste del af vores periode. Der var bunker hvor man kunne gå og plukke agaterne op, det var sådant nogen som dem her, *der vises*. Alle dem fandt vi på to år så at sige, det var lige som en lomme, hvor der var agater.

Gennemskåret masiv agat fra Jouchen

Når man så finder sådan en geode, kan man så se hvad det er? Det kan være svært, men hvis den er hul, så skal den jo ikke skæres over, for så kan man jo skære lige gennem hjertet, så det gælder om at finde ud af det. Hvis den er massiv kan man måske bedømme det vægtmæssigt, og så skal den jo skæres over. Kan du huske den ”Brötchen” vi fandt? Alle de kloge sagde den er massiv, den skal I skære sådant. Næste morgen havde vi besluttet at gå til sliberen, så var det jeg rystede den, og så klukkede den, så var der vand indeni. Havde vi nu skåret den igennem, havde vi ødelagt den totalt, så var toppen skåret af alle krystallerne. Derfor er spørgsmålet, skal man slå eller ikke, for det kan ikke altid høres, der er jo altid en side der er lidt tykkere. Heller ikke de kloge dernede kan rigtig finde ud af det. Når man slår, skal man standse når der kommer en lille revne, så skal man ikke slå længere men bruge et knivsblad. Det er ikke alle der kommer godt fra det. Vi har

Brötchen fra Jouchem

en hollandsk ven, der har gået der længere end vi har. Han har aldrig fået en hel sten ud, som han selv skulle åbne, han smadrer bare stenen rundt på overfladen, og så går det jo i stykker. Man skal jo være forsigtig, mange gange er de hule sten jo fulde af vand. Når man så har vasket og tørret stenen, kan den ligge til dagen efter. Er der så vand i, kan den stadig være fugtig i en lille rille. Det er vandet der siver ud, så er man jo klar over, at den er god nok.

Når vi så skulle til og hjem efter turene dernede fra, skulle der sorteres lidt i det fundne. Bunden af bagagerummet blev fyldt op, og vi kunne have 100 kg i campingvognen, men så skulle det altid ligge lige over akslerne, ellers så slinger den - man skal altid passe på med den ekstra vægt. Vi så andre der var kommet galt afsted med en vogn, der var gået i slinger og væltet rundt. Alle de faste sten blev pakket ned mellem sæderne i bilen, der kunne man også godt have lidt vægt. Vi købte også vin med, og engang en tolder skulle kontrollere, tænkte vi nu går det galt, men da han fik øje på krystallerne, glemte han helt at se efter vinen. Det var dengang man kun måtte have en begrænset mængde, så det var jo lidt mere spændende om man kunne få lidt ekstra med. Det var et stort arbejde når vi skulle hjem, så skulle det hele pakkes ned. Krystallerne blev pakket i små reder, vi skulle trods alt køre 1000 km. med dem, men som den gamle hollænder sagde, ”Det er ikke arbejde, det er hobby”. De er jo oversvømmede af hollændere dernede, ja de har jo ikke så langt, og de hollandske stenklubber snuser jo dernede, og så kommer de

sværmende alle sammen, men der var jo det ved hollænderne, at der var ingen der skulle sige dem noget. Der var jo visse regler; der skulle overholdes, men det var de ligeglade med, men så fik de besked på ”Di Grube verlassen”, der var nok lidt gammelt nag fra krigens tid. Vi havde mange gode hollandske venner, og de sagde, I er de eneste danskere der samler henede, men danskerne forstår det ikke, Hollænderne forstår det bedre, de kommer med det store værktøj, men Danskerne har kun små hamre, og det kan man ikke klare sig med dernede blandt de store sten. Vi har prøvet at forklare dem derhjemme hvad de skulle have med af værktøj, men det er vel også svært når det er med en bus.

Har Stenklubben været derned, og har I været med til at arrangere? Ja det har de, men vi var ikke med til at arrangere. De ville slet ikke høre vore råd, de kom en søndag eftermiddag og det var fuldstændigt hul i hovedet. Fredag aften slutter arbejderne dernede, og der finder man noget, lørdag kan der være noget, men søndag er det hele gennemrodet, gennembanket og vendt 27 gange, der er intet at finde, det var i 96. De havde spurgt om de kunne komme i Sobernheim, men de fik ikke lov. Ham der i Sobernheim sagde jeg vil ikke have 30 mennesker rendende. Når vi selv har været der, og spurgte, så fik vi lov. Vi var der flere gange med vore hollandske venner, men så var vi bare fire og så kunne vi godt få lov. Så var der derimod et sted en lille smule til den anden side, hvor der var en sandbanke med forkislede planter, der kunne de måske have fået lov.

Hvornår begyndte så det hele for jer? Ja så skal vi tilbage til for 24 år siden, der kom vi der første gang, og vi var der lige så længe vi orkede at stavre op, og det blev til 18 år. Det var tungt arbejde, for først skulle vi have den her 9 kg. forhammer med skaft og brækstang, og man skulle have mukkert og mejsler, det skulle man have med op. Men det var det mindste, for havde man så fundet noget, så skulle man ned med det igen, sammen med værktøjet og måske en 20, 30 eller 40 kg. sten i rygsækken, og så havde man måske en på 25 kg. som var den bedste og den havde man her foran. Så skulle man ned af bjerget, og der skulle man gå sådan, at hvis man faldt, så gik man ikke lige på næsen. Når man så kom ned til bilen, så kunne man ikke lægge stenen fra sig, så havde man fået krampe, så hånden sad sådan, *det vises*. Men ved fælles hjælp kunne man få stenen ind, og så kunne vi hjælpe hinanden med at rette armen ud, men det var jo lige meget, bare man havde fået noget. Men der var jo også det når de var så tunge, var det fordi der var et stykke mutterstein med, så man kunne gå til sliberen. Der er mange der ikke vil ofre det det koster, og mange smadrer derfor det de har fundet, de slår til det hele går i stykker.

Så blev der fortalt lidt om sliberne i byen. F.eks. den sten fik vi lavet en perlekæde af, men det gør de vist nok ikke mere dernede, det gider de ikke, der er for stor konkurrence fra Østen, men stenen der har vi selv fundet og så er det jo sjovere.

Først skærer han stenen ud i små firkanter, så bliver de slebet runde i maskine. *Der blev taget billede af stenen og kæden.*

Jaspis perlerne fra Langenthal

Men nu er mange af de gode steder efterhånden forsvundet, så er de blevet til lossepladser. Der var f.eks. det sted der hedder Steinhart, det var et sted hvor der var en sandgrav, hvor der fandtes de her ”Steinarter erbsten”, som var løgformede. Der kunne være pinde og alle de her små muslinger i, dem kunne vi gå og samle op. Det år klubben var dernede var de ikke derovre, men vi kom der 14 dage efter og der var så meget så alle ville kunne have fået noget. Stenene var sorteret fra af maskinerne og lå i dynger, de brugte sandet, ikke stenene. Stenene slog man over, og der var noget i dem alle sammen. Poul sad og flækkede, der var f.eks. nogen med kogler i. Der var så meget, men det holdt også op, og det sidste år vi var der, blev der ikke arbejdet mere. De gamle dynger lå der stadig, der var ikke kommet noget nyt frem, men stedet var ikke så kendt som Sobernheim. Sobernheim var det sted med planteaftrykkene, det var stedet hvor det der bregneblad var fra. Stedet var ligesom en lergrav, hvor de lavede mursten. I graven lå der som reglen nogen store grønne sten, og hvis man flækkede dem, kunne der være noget indeni, men på det sted ville de ikke have så mange mennesker gående. I Steinhart var der ikke nogen vi kunne spørge, der var jo godt nok et skilt hvor der stod adgang forbudt. Vi parkerede altid ovenfor, og når så arbejderne gik fra pladsen hilste vi pænt på dem, og så gik vi ad den sti, der var dannet ved siden af lågen. Det var en fast sti hvor generationer havde gået, der var ikke et græsstrå, og man kunne jo også se

der var en stor aktivitet på stedet med alle de flækkede stenkugler der var tilbage, de flækkede jo ikke af sig selv. På mange af skiltene dernede stod der ”adgang forbudt, børn på eget ansvar”, så de har alligevel humoristisk sans. Men der skete jo ulykker, og når der var skilte havde de jo ryggen fri.

Så gik vi lidt rundt og så på samlingen, mens der blev talt om de enkelte sten. Det sidste år vi var dernede, døde vor gode ven opsynsmanden desværre. På hans sygeleje var vi oppe at besøge ham i hans værelse, da havde vi lige fundet den her sten og en til som vi syntes var meget spændende. Vi fortalte

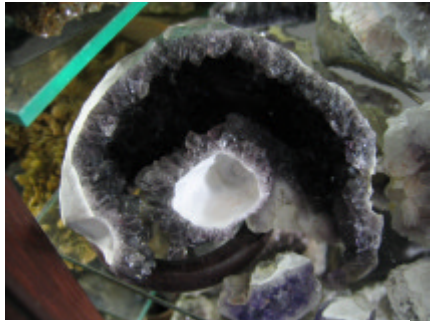

Astrid i samlingen

ham om dem og han ville gerne se dem, så næste gang vi kom skulle vi tage dem med. Det var den der, det var den ene af dem. Da han så den sagde han "Vil du tage den med til Danmark Poul?" jeg spurgte "Vil du da være interesseret i den?" Ja det ville han gerne, han havde aldrig set sådan en. Så den fik han så den anden halvdel af, og den fik han poleret, og vi fik at vide at den havde han haft stående ved sin seng til han døde. Det var jo meget rørende, vi ville jo aldrig kunne have givet ham noget som han ikke havde bedre, han havde jo været i første parket dernede. Han havde jo gået der hele dagen året rundt, men den her havde han nu aldrig set før.

Ametyst geode m. calcit , Jouchem

Ametyst geode,, Jouchem

Skal vi gå ind i det allerhelligste. *I stuen er alle vægge forsynet med montrer fra gulv til loft, men kun den ene af montrene er med købte sten.* Det er jo ikke spændene og sjældne mineraler vi har fundet, det er det jo ikke, *siges det beskedent*, og selv om det er de samme typer er de jo aldrig ens. F.eks. den der er jo egentlig ikke en sten for sig, det er noget de kalder en blæksprutte, det er jo ligesom bare en udfyldning. Den kan man ikke slå ud, der er jo ikke nogen kant, det er lige som det man kalder en breccie, den er meget forgrenet. Og her er en som de kalder artiskokkvarts. Og så er der den der, ja er den ikke fin, det var den du trådte på Poul, det kunne den klare.

Og så er der jeres berømte spejlcaltit, den skal vi også lige have et billede af. I et tysk blad så vi at der var fundet en spejlcaltit dernede, og den var en cm. mindre i diameter end den vi har, så det er lige før det er et Tysklandskræ. Der var også en dernede der sagde, "Må I tage den ud af landet?" så vi skyndte os at gemme den, det er som om den er poleret. Der var nogen der var begyndt at hugge den ud af klippen, der var et lille stykke der stak ud. Det var en tysker der var begyndt på den, men så sagde han, "jeg gider ikke, den er jo massiv", men så tænkte jeg at hvis den var massiv kunne den jo bare skæres til. Men da jeg så huggede, gik der pludselig hul, så kunne jeg stikke min finger ind i den. Så kaldte jeg "Hej Astrid kom" og så gjorde jeg hullet større og større så kunne vi se den.

Spejlcalcitten sammen med geoden, Jouchem

Spejlcalcitten, nærbillede

Men der er jo mange historier. Det næstbedste fund er den her, der kunne vi se en lille revne, så tog vi kniven og lirkede lidt, og til sidst deler den sig så i sådan to halve. Og så var der jo den ”Brötchen” som vi tidligere har talt om, og som de ville have vi skulle skære over, men så var den jo blevet ødelagt, og alle spidserne var røget. Om vor samling er det jo sjovt at kunne se det hele i sammenhæng, men det havde jo været lidt pænere hvis vi havde haft dobbelt så meget plads, men havde det været sådan havde vi jo nok også dobbelt så meget. Nede i klubben har de sagt, du kan da bare skubbe stenene en cm. mere, men det har jeg jo allerede gjort og de kan ikke skubbes ret meget mere.

Artiskok kvarts, Stromberg

Og her er den sten Poul trådte på

Der var ellers en sten jeg gerne ville have købt på auktionen i klubben, men jeg kunne godt se jeg ikke havde plads til den, og de sten vi køber kan ikke ret godt enes med dem vi har i forvejen. Det sagde vor opsynsmand dernede altid, ”de kan jo ikke enes”, og det er jo også rigtigt nok, for de ser jo forskellige ud alle sammen og køber man sten har de jo heller ingen historie. Og hvad skal der så ske

med vor samling. Da vor datter hørte at spejlcalcitten nok kunne have interesse for en samler, sagde hun, ”I vil da ikke give den væk til en udenfor familien, jeg vil i hvert fald gerne have den stående” sagde hun, og så er den jo sikret, ”for den har I været så glade for”, det er da kun sjovt hvis de gerne vil have lidt af det.

Calcitkrystaller i kvartsgeode, Jouchem

Kvartsgeode m. calcit på modersten

Efter montrebesejgelsen blev der set på billeder fra turene, og så serverede Astrid kaffe. Tak for en hyggelig og lærerig eftermiddag til Astrid og Poul.

Interviewer Peter Myrhøj, fotos Claus Leopold

Tur til England

Ganske få medlemmer fra Stenvennerne valgte at bruge deres påskeferie på en tur til England. Det var en bustur, hvor vi kørte om natten for at nå frem.

Vi ankom til Dover mandag formiddag og kørte straks til Folkestone. Her blev der fundet ammonitter, nogle med perlemor, forstenet træ m.m.

Efter disse flotte fund kørte vil til vores indkvartering i en caravanpark ved Burton Bradstock, nær de gode fundsteder på Englands sydkyst. Det var nogle dejlige vogne vi skulle bo i, og p.g.a. de få deltagere fra Stenvennerne, kunne vi rigtigt nyde den luksus, kun at være tre i hver vogn, så vi havde dejlig meget plads.

Turens bedste fund

Alle dage startede vi kl. 8 om morgenen, og første morgen kørte vi til Lyme Regis, en spændende by med flere fossilbutikker og et meget spændende museum. På stranden blev der fundet mange ammonitter, vættelys og ryghvirvler.

Dagen efter kørte vi til Barton, som er fra Eocæn, her finder man muslinger og hjætænder. Der kan findes 75-100 forskellige muslinge- og sneglearter, der sidder i blødt ler, og ofte er meget velbevarede. Barton er dog en lumsk strand med mudderhuller, som man kan miste sine støvler i, så det er vigtigt at se sig grundig for, når man vandrer oppe i skrænten.

Her på denne strand fandt jeg denne fantastiske snegl, som kan ses på billedet. Efter sigende er det meget sjældent, at man finder sådan en fætter, som samtidig er så intakt.

Torsdag var vi ved Osmington Mills, hvor der ved lavvande kommer fantastiske bænke frem med 10.000vis af ammonitter, nogle så store som møllehjul.

Fredag var det Portland, som er kendt for Portland sten og har givet navn til den grå cement.

De to sidste dage var vi også på Jura lokaliteter bl.a. Charmouth og Burton Bradstock, hvor der blev fundet mange ammonitter, vættelys, forstenet træ, kongrektioner. Ud over stensamleriet, blev der også tid til en tur til Stonehenge fredag eftermiddag. Som stensamler kan man blive ganske overrasket over hvor store stenene er her, og hvor flot et landskab de er placeret i.

Stemningsfuldt billede af Stonehenge, foto Mads Trans

Stien omkring stenene er anlagt sådan at det faktisk føles som om der ikke er andre turister og at man er der helt alene.

På hjemturen var der tid til at besøge Folkestone en gang til og finde turens sidste ammonitter m.m. Herefter gik turen hjem natten over, vi ankom til Danmark kl. 7 om morgenen.

Turen var utroligt vellykket med rigtig mange gode fund, godt vejr og hyggeligt samvær med mange nye stenvener fra det danske land. Jeg tror der var deltagere fra 4 klubber, og personligt mødte jeg en masse nye spændende mennesker.

Mads Trans

Fund fra Slibeværkstedets Formationen

Eftermiddagsholdets forårsudstilling

13/4-27/4 2007 .

Stenvennerne har et slibeværksted, det ved alle medlemmer, for når man starter i foreningen, får man en fin guidning rundt i lokaliteterne og både skriftlig og mundtlig information.

Men hvad de færreste ved, er hvilken kreativitet der egentlig foregår i værkstedet, og på hvor uendelig mange måder man kan bruge faciliteterne og dermed få glæde af sin hobby.

Derfor fik eftermiddagsholdet den idé at lave en udstilling af vores "værker" i foreningens montre, for at vise hvor megen glæde vi har af vores dejlige værksted, og hvor megen pris vi sætter på de muligheder, vi får med Eveline som maskinmester og guldsmed Preben til at vejlede i de ædle metaller.

Ikke engang vi selv var vist klar over mangfoldigheden af vores arbejder, for vi er altid travlt optaget af vores gøremål, og selv om snakken går livligt (på trods af støj og høreværn), er mange resultater taget med hjem uden at være vist frem til alle, til gensidig glæde og inspiration.

Øverste hylde i klubbens montre.

foto: Claus Leopold

For at undgå konkurrerende undertoner blev udstillingen sat op kollektivt, med en deltagerliste på forruden, men uden personnavne ved de enkelte dele, og kun med materialebetegnelse i selve montren. Vi var lidt bekymrede for pladsforholdene, fordi der jo var tale om mange års produktion for flere af deltagerne, men problemet blev løst ved at udregne det samlede areal, fordele det på deltagerantallet, og så lade hver enkelt deltager selv tage ansvaret for at kunne være inden for sit areal, men iøvrigt forsøge at sætte tingene op så de flettede ind i hinanden og dermed

klædte hinanden bedst muligt. Da tingene lå klar på bordene udenfor, så det overvældende ud, men med masser af klæbepuder, dobbeltklæbende tape og stifter, og ikke mindst et pragtfuldt samarbejde og humør, lykkedes det at få alt ind i montren, som næppe kan beskyldes for minimalistisk elegance, men som blev et resultat, der med al sin spontane voldsomhed både overraskede og glædede os selv.

Rent praktisk blev bekymringen over, at montren ikke er forsikret, overvundet, da den jo står i et separat aflåst rum mellem møderne og dermed falder ind under de flestes private indboforsikring, så ingen ønskede at benytte sig af muligheden for at tage tingene med hjem mellem fredagene, hvilket gav en dejlig ro over foretagnets.

Nederste hylde i montren.

Foto: Claus Leopold

Udstillingen præsenterede virkelig fagets mangfoldighed, med både sedimentære, magmatiske og metamorfe bjergarter, mineraler, fossiler og ædelmetaller og udover smykker både bemalede sten, bogstøtter, bordkortholdere, amerikanerslips, manchetknapper, bæltespænder, udskårne avocadosten og slebne sten til almindelig pynt, glæde og fascination. Naturen har udformet de fantastiske former på flintstenene, men det kræver et vågent øje og lidt kærlig pleje at gøre dem til udstillingsobjekter, og i mange af smykkestenene havde stenens facon og karakter inspireret til spændende, usædvanlige indfatninger. Det er virkelig unika.

Til en egentlig anmeldelse af udstillingen må jeg betragtes som inhabil, da jeg jo selv deltager, men jeg vil tillade mig at konkludere, at udstillingen blev en succes, en tradition og en vandredstilling. En succes: fordi den blev meget fint modtaget og har været et pragtfuldt samarbejde mellem deltagerne; en tradition: fordi vi har tænkt os at gentage det, som en årlig forårsudstilling af årets produktion; og en vandredstilling: fordi vi har lovet at møde op i Vanløses Kulturhus til deres Naturfestival i uge 39.

Hanne Juhl

Det nye Geocenter, uddrag fra pressen

GeoCenter Møns Klint ligger unikt der hvor Danmarks kridtfundament dramatisk falder lodret mod Østersøen. Nærmeste nabo er Klinten med landets smukkeste og til tider mest voldsomme natur.

Geocentret er fyldt med oplevelser. Du kan blandt andet opleve livet i kridthavet, løfte bjerge, gå igennem istidens gletsjere, lave dit eget klinteskred, deltage i aktiviteter og komme på ture med naturvejlederne eller se 5 af landets bedste kunstners bud på Danmarks og Møns Klints geologiske tilblivelse. God fornøjelse.

Til venstre: Hendes Majestæt Dronning Margrethe klippede snoren til Geocenter Møns Klint, 29 maj. Her er Majestæten på vej ned af trapperne til museet.

Til Højre: Geocenterets hovedindgang.

Fra Geocenterets hjemmeside

Red.

Skolebørnene skal tilbage.

Vores ambition er at få denne historie om Danmarks fødsel plantet i den skønneste natur tilbage til Danmarks skoler. Vi skal gøre stenene levende, fortæller direktør Nils Natorp om den forestående opgave i Geocenteret. Uanset hvor vild man er med fossiler, må man indrømme, at sten ikke er det mest sprælske, der findes. Derfor har man på Geocenteret taget utraditionelle metoder i brug. Man har først udskrevet en udstillingskonkurrence og først bagefter udskrevet arkitektkonkurrence. Filminstruktøren Ole Bornedal vandt opgaven som overordnet historiefortæller. Han har lavet udstillingens dramaturgi. Og spændingskurver er der kommet nok af. Også allerede på nuværende tidspunkt, hvor malere, murere og elektrikere i en hektisk slutspurt inden åbningen snor sig ind og ud imellem ledninger, mørtel, computernørder og en mand, som går rundt med en rød lædermyre på størrelse med en puddelhund i favnen.

Det meste af centeret er passende nok placeret i undergrunden. Når man går ned ad trappen, repræsenterer hvert trin et skridt på 2,5 millioner år tilbage i tiden. For foden af trappen befinder man sig under jorden i selskab med en mange meter lang og vældig livagtig model af en rovgrisk Mosasaurus hængende fra loftet. Man kan besigtige klintens 'kronjuveler', der foruden pragtfulde fossiler også rummer en ordentlig klump svovlkis eller pyrit, der i folkemunde kaldes både narreguld og fattigmandsguld. På moderne museumsmaner er der lagt op til masser af interaktivitet, hvor de kære små (og store) legebørn selv kan lege norske fjelde, der træk-

ker afsted med lille Danmark, eller egenhændigt udløse monsterskred på klinten. Allerede nu buldrer med jævne mellemrum rystelser igennem museet.

Som noget nyt er også kunsten kaldt under fanerne. Billedkunstnerne Bjørn Nørsgaard og Jeppe Hein og filminstruktørerne Ole Bornedal og Rumle Hammerich har hver fået et rum, hvor de skal fremmane visioner om tiden og stoffet. Nye måder at visualisere de ufattelige størrelser fra geologiens enorme tidsspand, som man ellers i vore dage næsten udelukkende forsøger at gøre pædagogisk fattelige som interaktiv infotainment.

”Vores historie starter med kridt. Havde vi ikke haft den lille coccolit-alge, havde vi ikke stået her”, siger Nils Natorp, der som gammel reklamemand har de gode slogans parat, når banen skal kridtes op til et info- og oplevelsesboom i Klintekongens gamle domæne.

”Engang havde alle skolerne en tradition for at skulle til Møns Klint og høre alle historierne om Danmarks tilblivelse. Den tradition findes ikke rigtigt mere. Den er uddød i takt med, at faciliteterne er blevet for dårlige. Så vores ambition er at få denne historie om Danmarks fødsel plantet i den skønneste natur tilbage til Danmarks skoler”, siger Nils Natorp, der ikke blot har den fantastiske klint og et spændende nyt museum med lækker restaurant, men også har en veritabel flåde af mountain-bikes, så skolebørnene kan få museum og klint til at mødes i en fart. Så må man bare håbe, at nogle af skolerne stadigvæk har et ekskursionsbudget.

Uddrag af Reportage af Kim Skotte, Politiken 13. maj 2007.

Red.

Vrede over nyt oplevelsescenter på Møn

”*Stop tivoliseringen af Møns Klint*”, lyder det i et sidste opråb, inden Dronningen og Connie Hedegaard i næste uge åbner Geocenter Møn.

Tirsdag den 29. maj åbner det nye Geocenter Møn med deltagelse af dronning Margrethe, miljøminister Connie Hedegaard (K) og en række andre kendisser. Men ikke alle er glade. ”*Stop tivoliseringen og nedbrydningen af Møns Klint*”, lyder det i en i sidste protest mod oplevelsescentret fra Foreningen til bevaring af kulturmiljøet og naturen på Høje Møn. I en appel til regering og folketing opfordrer den lokale forenings formand, Marie-Louise Teisen, til at respektere naturfredningerne af området og genoprette kystsikringen ved at stoppe opfiskning af sten og ral fra søterritoriet omkring Høje Møn. Miljøministeriet har som ejer i årevis misrøgtet det fredede område, mener foreningen. ”*Vi tager skarp afstand fra myndighedernes alt for beredvillige dispensationer fra gældende fredninger til gunst for et stort oplevelsescirkus, der med bil- og bustrafik fra starten langt overstiger det lille naturområdes bæreevne*”, skriver Marie-Louise Teisen. Miljøministeriet har svigtet sit ansvar for de besøgendes sikkerhed, mener hun og klager også over, at det ny center til 100 millioner kroner er placeret blot 12 meter fra klintens kant, da klinten er udsat for en veldokumenteret accelererende nedbrydning.

Det er desuden en ”ansvarsløs provokation”, at Miljøministeriet så sent som ved årsskiftet har givet fornyet tilladelse til sten- og ralfiskeri ud for klintens syd- og nordside, mener foreningen, ”Stenfiskeriet begyndte allerede i 1872 og er hovedårsagen til den alt for hastige nedbrydning af Møns Klint, der de seneste årtier har ført til tab af klintens mest berømte formationer”, lyder det fra Marie-Louise Teisen.

TV Øst, Torsdag, d. 24. maj, kl. 08:33 af: Lene Andreassen Fra nettet, Red.

Ignaberga tur

Lørdag morgen d. 12-5-2007 mødtes en flok oplagte og spændte fossil-samlere på Sjelør station. I bus gik turen til Helsingør hvor de sidste deltagere blev samlet op inden den korte sejltur og videre færd til Ignaberga kalkbrott. Vores turleder Tom forklarede om de geologiske og kulturelle seværdigheder, vi passerede på vejen og uddelte lidt materiale om stedet.

Motiv fra den aktive del af bruddet. Foto: P. Myrhøj

I selve bruddet var det tydeligt at se, at der er stor daglig aktivitet. Flere bunker kalk og profiler som ved sidste besøg var synlige, var nu væk. Forhåbentlig vil vi også i fremtiden kunne besøge stedet og gøre gode fund.

Alle deltagere fik fyldt lidt i deres medbragte samleposer. Bl.a. blev der fundet hjaltænder, søpindsvin, koraller, brachiopoder, belemnitter og et fragment af en knogle – måske fra en mosasaur.

Vejret var med os og viste sig fra sin bedste side ved høj solskin og blå himmel. Det var virkelig idyllisk at tilbringe adskillige timer i det hvide landskab med så meget lys.

Vel ankommet til Danmark satte et regnvejr ind og understregede at vores held og timing havde været perfekt.

Det blev en fin dag som bød på eventyr, dejligt vejr, skøn natur og hyggeligt selskab.

Frantz Strange

Molerets opr. og fossilindhold. 3.del. -Bunddyrene

På grund af de meget livsfjendske betingelser, er det ikke muligt at finde mange snegle og muslinger, som på mere normale lokaliteter med fossiler. I nogle perioder har iltforholdene været i bedring, som også spor-fossilerne vidner om. Havbundens dyreliv er sjældent bevaret, men et stort antal gravegange (sporfossiler) viser, at der i perioder har levet mange krebsdyr, orme m.m., som blot ikke er bevaret fossilt. Hvis man vil finde bunddyr som f.eks. slangestjerner og snegle må man søge i helt bestemte lag midt i molerserien. Disse lag overstiger ikke en meter i tykkelsen. Rejer og andre krebsdyr forekommer kun i de nederste lag af moleret.

Blåmusling *Mytilus* -
længde 5 cm

Boresneglen
Natica -
længde 1 cm

På havbunden er en af de sjældne gæster børsteorme. Ormens rør er dannet af diatomeer og lerpartikler, kittet sammen hvor den levede. Børsteorm lever af plankton, som den filtrerer fra vandet. Den nutidige familie Sabellidae findes i Nordsøen og Kattegat. Andre bundlevende dyr med ringe mobilitet, der findes i moler, er slægtningen til sandmuslinger. Disse er, når de findes, ofte åbne så begge skaller ses. Muslingeskallen er helt opløst og okkerholdigt vand er trængt ind i hullet efter dyret, så de fremstår som rustbrune aftryk i de gullige molerlag. De forekommer typisk i lagene over askelag + 31, som er en af de strukturløse lagserier i moleret. Et par muslingearter, som er meget sjældne, er transporteret med de træstammer der som drivtømmer er endt i havet.

De fleste kender blåmuslinger, som i dag fiskes i stort antal i Limfjorden. Blåmuslingerne *Mytilus roesnesiensis* sad fast på træstammer med deres bystråde og kunne leve i årevis på deres flydende hjem, men når træstammerne blev vandmættede og gik til bunds, fulgte muslingerne med og kan derfor findes i leret. Fund af blåmuslinger er altid i nærheden af eller på træ. Det samme har gjort sig gældende med de *Teredo* pæleorme, som på trods af navnet er en musling. Denne musling, som borer sig på langs med træets åre og dermed befandt sig inde i veddet, havde heller ingen mulighed for at slippe væk når træet sank til havets bund. En enkelt gang er der fundet spor af ægte boremuslinger i et træstykke.

Søstjerne i moler -
størrelse 4 cm

Fossil reje i skifer -
længde 3 cm

Nogle gange er krebsdyr også transporteret til molerhavet med drivtømmer. I et enkelt tilfælde er der fundet skjoldet af en svømmekrabbe, mens de mere hyppige langhalse ofte findes i større antal. Andre krebsdyr, så som rejerne og de hummer lignende krebs, findes i de nedre lag af moler formationen. De er meget sjældne, endda på verdensplan, og har derfor stor videnskabelig betydning. Rejerne som muligvis omfatter 3-4 arter af slægten *Panaeidea*, kendes kun fra slamstenene,

Slangestjerner er hyppige i en ganske lille del af moleret - størrelsen på et eksemplar er 4 cm.

som ligger under moleret ved askelagene -32. I lagene over askelag -11 findes hyppigt velbevarede slangestjerner *Ophiura furiae*. Disse pighuder er ret mobile i sammenligning med de 3 arter søstjerner som også findes, dog meget mere sjældent. Søstjernerne er beslægtede med kamstjerner, som levede nedgravet i den bløde molerslam. Gravespor fra disse er også fundet. Søstjernerne kan findes i samme lag som slangestjernerne, men mest i de lag, hvor sandmuslingerne optræder. Sneglene i moleret er repræsenteret med kun 4 arter, hvoraf den lille 1 mm. svømmende baggællesnegl *Spiratella mercinensis* eller vingesnegl, er den, der er fundet i størst antal. Det må skyldes, at store sværme, som levede i overfladen, kom ind i det iltfattige område og ikke slap væk i tide. En anden form for baggællesnegl er *Cylichna*, der kun er fundet i meget få eksemplarer. Af forgællesnegle, er den op til 1,5 cm store konklignende snegl, den absolut hyppigste at finde, især i cementstenene ved askelagene -13 til -11. Her optræder den sjældne rovsnegl, af

slægten *Natica* også. Denne boresnegl rasper sig igennem skallen på andre snegle og muslinger for at æde dem. Den laver et lille cirkelrundt hul i skallen på sit offer, som ofte findes i andre aflejringer, men dette er endnu ikke observeret i moleret. **Fortsættes.**

Henrik Madsen

Kreationismen til debat

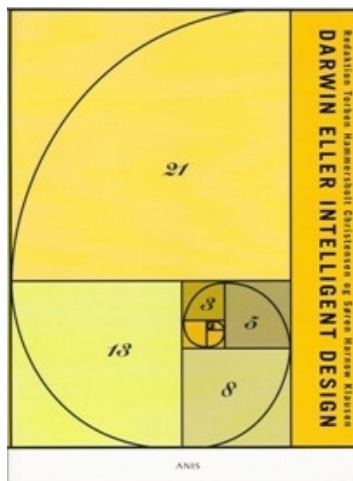
Anmeldelse af: *Darwin eller intelligent design*. Torben Hammersholdt Christensen og Søren Harnow Klausen (red.): Forlaget Anis, 333 sider, 279 kroner,

Kreationisterne vil smugle skabelsestanken ind i naturvidenskaben.

Kreationisme er betegnelsen på en lidt diffus bevægelse, der primært gør sig gældende i USA. Kort fortalt, så hævder kreationisterne, at verden og alt liv i verden er blevet til, nøjagtig som de bibelske skabelsesberetninger skildrer det. Dermed kommer de naturligvis på kant med moderne kosmogoni og ikke mindst med darwinismen, der kan forklare livets opståen og udvikling uden at henvise til en transcendent skabergud. For kreationisterne gælder det derfor om at vise, at Darwin tog fejl, således at Bibelen kan blive rehabiliteret som videnskabelig teori og indført i skolernes biologiundervisning.

I 1987 vedtog den amerikanske højesteret dog, at kreationisme ikke er en videnskabelig teori, men et religiøst synspunkt, hvilket gør undervisning i skabelsestanken forfatningsstridig og ulovlig. Så skulle den sag jo være ude af verden. Men kreationistene er snedigere, end man skulle tro, og i skikkelse af teorien om intelligent design (ID) i naturen forsøger de nu igen at ophøje (eller reducere) skabelsestanken til naturvidenskab. ID-tilhængerne hævder, at der findes organismer, hvis opståen ikke kan forklares fyldestgørende ud fra Darwins begreber om naturlig selektion og evolution. Det er postulatet, at organismernes kompleksitet og funktionalitet tyder på, at de er designede, og derfor af en designer, hvis intelligens organismerne afspejler.

Ni ud af ti bidragsydere til debatbogen 'Darwin eller intelligent design' mener ikke, at ID beviser noget som helst; ikke andet end at kreationisterne sammenblender religion og videnskab. Ifølge forfatterne er ID-teorien pseudovidenskabelig

(Christensen-Dalsgaard, Jan Faye o.a.), og dens argumentation filosofisk underlødigt (Jens Hebor); derudover bliver det påpeget, at teorien er udtryk for en elendig teologi (Niels Henrik Gregersen). En af bogens redaktører, Søren Harnow Klausen, antyder dog i sit nuancerede bidrag, at ID med en vis ret kan indgå i metafysiske diskussioner, men således er der heller ikke tale om naturvidenskab længere. Et bidrag skiller sig markant ud fra alle de andre, nemlig teologen Jakob Wolfs. Som den eneste sympatiserer han faktisk med ID-teorien, men han understreger, at det for ham at se ikke er en videnskabelig teori. Ideen om, at verden er skabt, hævder Wolf, er tværtimod førvidenskabelig, idet det er en erkendelse, der spontant og forud for enhver (videnskabelig) anstrengelse falder os ind, når vi får øje på naturens formålmæssige indretning. Det kan naturligvis diskuteres, bl.a. fordi vores spontane erkendelser jo alt for ofte tager fejl, men Wolf bør i det mindste krediteres for, at han flytter diskussionen over, hvor den hører hjemme: i metafysikkens verden.

‘Darwin eller intelligent design’ kan udmærket anbefales som introduktion til den diskussion mellem darwinister og intelligent design-teoretikerne, der indtil videre har været voldsomt i USA. I Danmark har vi ikke hørt meget til den endnu, men det kan jo ændre sig, for vi importerer jo så meget derovrefra. *Lars Sandbeck.*

Sakset fra Politiken 26. maj 2007,

Red.

Sort snak om diamanter

Diamanter hører til blandt de ædelsten, der findes internationale standarder for. Opaler, smaragder, turmaliner og lignende vurderes vidt forskelligt og der findes ingen statistik for salget af dem. Diamanter er det eneste mineral, som flere tidsskrifter fokuserer på og der er fire alene for diamanter, mens en række gemmologiske tidsskrifter også har fyldige oplysninger om dette lille mineral. Hvor upålidelig oplysningerne om diamanter er, ses ved sammenligning med to kilder:

På www.diamondland.be hævdes, at 70 % af alle diamanter kommer fra Antwerpen.

I *The Loupe*, nr. 2, 2007, fra Gemological Institute of America oplyses endda med et svejtsisk analyseinstitut som primær kilde, at over 90 % af verdens diamanter kommer fra Indien.

Diamanter er gode til at reflektere lys. Nu mangler vi lys (statistik) over handelen med diamanter og andre ædelsten.

Kun ved hjælp af pålidelig statistik er det muligt at foretage investeringer og optage lån til handel med ædelsten. Prisforskelle mellem diamanter i Danmark, Antwerpen og Indien er kolossal stor. Måske kommer de fleste belgiske diamanter fra Indien og derfor ønsker de ikke offentlig tilgængelig statistik herom. Statistik vil nedsætte prisen og derfor findes ingen brugbar statistik for ædelsten.

Hans Kloster

Anmeldels af en lille bog, som desværre er på engelsk Geologisk viden på vers

Susan Ioannou: Looking Through Stone. Poems about the Earth. Your Scrivener Press. Ontario. Canada. 110 sider. 17 can.dollars.

Hvem kan dog finde på at skrive et digt om uran? Susan Ioannou slutter verset således:

-to warm, guide, and beal
or blow our glowing dust to hell.

Vi kender vel Laurion bedre end de fleste, men Susan formår at presse et væld af oplysninger ind i et smukt vers:

By five centuries B.C.,
Mining the parched steep hills
Where Laurion overlooked the Aegean,
every Athenian boasted one silver share,
160 million ounces together
\$ 10 billion worth.

Now as many as 2,000 shafts
barely 1 x 2 metres across
sank to 100 metres deep.
Lit by olive-oil lamps,
slaves inhaled fresher air
drawn down a long system of vents
between well-spaced rock pillars
left standing to support drift roofs
and never chipped into – the penalty, death.

Bodies glistened, hacking out ore
 and dragging it up wooden ladders
 or hoisting sacs to the surface on ropes.
 Above, cement-ridged tables
 Washed the hammer-crushed ore,
 recycling the water in cisterns 10 metres wide.

A small bellows furnace fired out metal.
 A clay cupel melted off lead to slag,
 smelting silver 98 % pure
 and plentiful enough for minting
 the first silver coin, a drachma,
 that financed 130 ships
 for Athens to conquer Persia and the Aegean
 till Sparta's fortress at Deklea
 strangled the silver supply.

Bogen beretter om geologiens naturhistorie sagligt og poetisk. Den overrasker som den bedste dessert og jeg kunne ikke slippe den, før sidste side var vendt. Alle med det mindste kendskab til engelsk og geologi, vil læse bogen med glubende appetit.

Hans Kloster

Liv i universet ? Et kosmisk økosystem

Astronomische Nachrichten. Vi kender - foreløbig - kun til liv her på vores egen planet Jorden. Men det betyder ikke, at livet har været isoleret fra resten af universet. I hvert fald ikke, hvis en ny teori fra den danske fysiker Henrik Svensmark er korrekt. Svensmarks hovedarbejde i disse år går på at efterprøve sammenhængen mellem den kosmiske stråling og livet på Jorden. Som en udligger heraf har han set tilbage i Jordens fortid for at finde tegn på variationer i den kosmiske stråling. Og det mener han at have fundet. Geologiske prøver viser, hvordan mængden af liv og antallet af arter har svinget gennem de sidste milliarder år. Ved at sammenligne disse data med vores viden om, hvordan solsystemet rejser gennem vores galakses - Mælkevejens - mere eller mindre strålingsrige områder, mener Svensmark nu at kunne vise, at i perioder, hvor den kosmiske stråling er høj, er der meget liv på Jorden. Han mener, at det skyldes, at meget stråling skaber flere skyer og dermed koldere klima, i et koldt klima er der kraftigere vinde, der roder op i næringsstofferne i havene, og dermed skaber grundlag for mere liv. (jas)

Sakset fra Politiken 19.11.06, red.

SMYKKE, MINERAL OG FOSSILMESSE

16. Internationale Sten- & Smykkemesse i
NÆSTVED-HALLEN • Rolighedsvej 20 • 4700 Næstved

13.-14. OKTOBER 2007

Udstillingen byder bl.a. på salg af:
Smykker - mineraler - fossiler - smykkesten - rav - slibeudstyr
- gaveartikler m.m samt arbejdende værksteder
med smykkefremstilling

SPECIALUDSTILLING!
Geologiske fund fra det store
klinteskred på Møn

DANMARK'S STØRSTE SKATKAMMER

Åben: Lørdag & Søndag kl. 10-17.

Entré: Voksne 45 kr. Pensionister 40 kr.
Børn (7-15 år) 25 kr., under 7 år gratis adgang.

ENESTE STENMESSE PÅ SJÆLLAND

Arr.: S.A.F.'s Venner Næstved

STENVENNERNES EFTERÅRSPROGRAM 2007

August

18. Lørdag kl. 15-19: Udstilling på kulturfesten, Gladsaxe-Rådhus-have: find hjåttænder i sandkassen i Stenvennernes stand.

September

7. Åbent hus/Erik Arne Due: Søndersødalén, Nordsjælland – tektonisk eller glacial dannet?

14. Åbent hus: Tag sommerens fund med, vis dem frem og diskuter dem.

15. kl. 11-16. Konservator Zina Fihl: præparationskursus, se annoncen side 4.

16. Bustur til Møns Klint, se annoncen side 3.

21. Henning Sørensen: Guide til Skovfjordsområdet i Grønland.

28. Niels Hansen: Falske fossiler med eksempler fra Hamburgmessen.

24.-28. Naturfestival, Vanløse Kulturhus, børnegalleriet.

Stenvennernes medlemmer udstiller i fire monter: mineraler, fossiler, bjergarter, ædelsten og smykker, visitkort med mere fra slibeværkstedet. Desuden vises der 14 videoer fra stenture.

Blandt andet kan ses: Forstenet padderokke fundet på Nordgrønland. 42 kg fossilt træ fra Arizona med afskåret tværsnit. Pyritiseret mammuttand. Opaliseret fiskehoved. Skinkemusling fra Middelhavet og fossilt fra Møns klint. Olivin – peridot – og andre rå ædelsten.

O.B.S. Du kan udstille og hjælpe til med pasning af standen – aftal med Hans Kloster tlf. 38867793.

Oktober

5. Christine Marvil: Månedens mineral på Geologisk Museum.

Se evt. www.geologiskmuseum.dk

12. Hvordan bestemmer vi sten? Vi deles i to grupper med øvelser i fossiler og mineraler.

19. Ferie.

26. Jesper Milán: fossiler.

November

2. Peter Ilsoe: Sortehavs-transgressionen 7.500 BP – ”myten om NOAH’s Ark”.

9. Ulla Asgaard: fossiler.

16. Asger Ken Pedersen: Vestgrønlands vulkanprovins.

17. Julefrokost, se annonce i næste nr.

23. Christian Mac Ørum Rasmussen: En palæozoisk masseuddøen i Nordgrønland.

For 445 mio. år siden var Nordgrønland placeret i nærheden af ækvator. På dette tidspunkt, sidst i tidsperioden Ordovicium, gennemgik kloden en af de største masseuddøender til dato. Til trods for denne uddøen, hvor mange arter forsvandt, ændredes de økologiske forhold sig ikke specielt i urhavene. Dette ses blandt andet i Nordgrønland hvor lagene, der omfatter denne katastrofe, er vidt udbredte og meget velbevarede. Foredraget vil især lægge vægt på forekomsten af karakteristiske brachiopodlag, der både er vigtige for tidskorrelationen og for en tolkning af de økologiske forhold før og efter katastrofen.

30. Nanna Noe Nygaard: Dyrenes udvikling. Hvorfor blev hestens forfædre pludselig ti gange større samtidig med, at vi fik kæmpestore dyr som mammut, irsk elg, dovendyr, bjørn, bæver, sabelkat og mange flere?

December

8. Hamborg stenmesse, se annonce side 29

Arrangementer i byen, der kan have medlemmernes interesse

Linné fylder 300 år. Udstilling 24. maj – 21. oktober

I dag er det 300 år siden, botanikkens store systematiker, Carl von Linné, blev født. Det fejres over hele verden, også af Københavns Universitet, hvor Botanisk Museum viser en udstilling om den svenske naturforsker. Linné blev især kendt, da han i 1735 skrev sit første store værk, 'Systema Naturae'. Heri systematiserede han tidligere forskeres iagttagelser og klassificerede mineralriget, planteriget og dyreriget. I 1753 kom hovedværket, 'Species Plantarum', hvor han beskrev cirka 8.000 forskellige planter efter sit eget system, der byggede på antallet af støvdragere i blomsten. Udstillingen stopper ikke ved Linné. Den viser også, hvordan den moderne naturforsker bl.a. arbejder med dna-profiler, som er naturens stregkoder. Sveriges ambassadør i Danmark åbner Linné-udstillingen i eftermiddag, og fra i morgen er den åben for publikum indtil 21. oktober. (Ritzau)

Sakset fra Politiken 23 maj 07

Red.

STENMESSEN NÆSTVED, 13. og 14. Oktober, se annonce side 25.

MØDER I PALÆONTOLOGISK KLUB KØBENHAVN

Palæontologisk Klub er et åbent foredragsforum, hvor alle med interesse for palæontologi er velkomne. Foredragene i den forløbne sæson har været tirsdag eftermiddage på enten Geologisk Museum eller Geologisk institut. Sådan bliver det sikkert også i den kommende sæson.

Yderligere oplysninger om Palæontologisk Klubs arrangementer kan fås hos klubbens formand, Jesper Milan (Geologisk Institut: milan@geol.ku.dk) her vil du kunne komme på en mailliste om kommende arrangementer.

KURSER PÅ FOLKEUNIVERSITETET TIL EFTERÅRET

Planlæg eventuelt allerede nu de geologiske kurser du vil følge til efteråret. Her er en kort gennemgang. Det trykte katalog udkommer 30 juli, og kan allerede nu bestilles på 33484827 eller *fu@fu.ku.dk*

GEOLOGI - Hoveddiscipliner og arbejdsmetoder (grundmodul) Hold 4153: 10 TIRSDAGE 17.15-19 (11/9-20/11), 1 LØRDAG (13/10)

Ved lektor, lic. scient. Svend Funder, lektor, lic. scient. Jens Konnerup-Madsen, lektor, lic. scient. Svend Pedersen, ph.d. Svend Stouge og lektor, lic.scient. Bjørn Buchardt Westergaard.

GEOLOGI – Metamorfe og magmatiske bjergarter (grundmodul) Hold 4154:

10 ONSDAGE 17.15-19 (12/9-21/11), 1 LØRDAG (27/10)

Ved lektor lic. scient. Svend Pedersen. Kurset er opbygget som kombinerede forelæsninger og praktiske øvelser, hvor den teoretiske gennemgang følges op af en selvstændig bearbejdelse af udleveret materiale.

GEOLOGI – Anvendt palæontologi (emnekursus) Hold 5342:

10 MANDAGE 19.15-21 (3/9-26/11) 1 lørdag (efter aftale)

Ved lektor, ph.d. Jan Audun Rasmussen og seniorforsker, ph.d. Svend Stouge.

Palæontologi er læren om fortidens organismer, strækkende sig fra fossile, primitive bakterier over planter til dinosaurer og fortidige menneskearter.

Kurset indledes med en introduktion til faget palæontologi. Der vil herefter hovedsagelig blive fokuseret på fagets praktiske anvendelser. Følgelig vil en række klassiske og moderne metoder, der anvendes til at forøge vor viden om undergrundens aflejringer såvel som urtidens klima- og miljøforhold og fossilernes systematiske placering, blive præsenteret. Der gives eksempler fra både grundvidenskabens og industriens verden. Deltagerne vil selv få mulighed for at arbejde praktisk med problemstillinger, der tager udgangspunkt i udvalgte fossilgrupper.

I kurset indgår en heldagsekskursion (en lørdag i oktober) til en eller flere fossillokaliteter. Transport i private biler. Udgifterne afholdes af deltagerne.

Geologisk Museum, Øster Voldgade 5-7, skolestuen.

kr. 775,-

” NB. Denne kursustekst var i fuld længde red.”

GEOLOGI – Solsystemets og Jordens dannelse: et geologisk-fysisk verdensbillede (emnekursus) Hold 5343: 12 TIRSDAGE 17.15-19 (4/9-27/11)

Ved ph.d. Finn Ulff-Møller.

GEOLOGI – De fossilførende lag i Skåne gennem mere end en halv milliard år (emnekursus) Hold 5344: 8 ONSDAGE 19.15-21 (12/9-7/11), 2 LØRDAGE 8-19 (22/9, 6/10)

Ved seniorforsker, cand.scient. Palle Gravesen.

GEOLOGI – Tsunamier, jordskælv og vulkaner (emnekursus) Hold 5345: 8 TORSDAGE 17.15-20 (4/10-29/11)

Ved lektor, cand.scient. Erik Schou Jensen.

Bustur til den 30. Hamburg stenmesse

Med mineraler, fossiler og smykker 430 udstillere fra 34 lande

Stor og flot jubilæumsudstilling Bestemmelse af sten.

Lørdag den 8. december 2007

Afgang med bus:

Kl. 6.00 Sjælør station, parkeringspladsen

Kl. 7.15 Næstved station

Ankomst stenmessen ca. kl. 11.15

Afrejse Hamburg kl. 17.30

Hjemkomst ca. kl. 23.

Pris 350 kr.

Tilmelding senest den 24. november, Giro 321-2769, Ege volden 210, 1.tv.

2650 Hvidovre

Turleder: Hans Kloster

Fra medlem til medlem:

En ide til andre begyndere

Som ny og uerfaren stenvener har jeg haft stor glæde af Lapidomanen, som jeg læser fra første til sidste bogstav. Jeg besluttede mig derfor for at gå på jagt efter tidligere årgange.

Det viste sig at være uhyre nemt. Da jeg en fredag spurgte Robert, sprang han øjeblikkeligt op, og et øjeblik efter stod jeg med favnen fuld af Lapidomaner, som jeg fik lov at købe for en symbolsk betaling.

Det var den sidste mødeaften før sommerferien, og jeg tænkte, at nu var læsningen da reddet i de fire fredagsfri måneder, og jeg lovede mig selv, at jeg ville rationere bladene, så de holdt sommeren over.

Da jeg én uge senere havde "slugt" det hele, måtte jeg erkende, at principper er til for at brydes, og at noget litteratur er så spændende, at man bare ikke kan lægge det fra sig.

Her var virkelig en guldgrube af spændende artikler, svære mineralbeskrivelser, herlige rejseberetninger, fantastiske boganmeldelser og et fortryllende indblik i foreningens historie.

Formændenes beretninger gennem årene, programoversigtens foredragsholdere og talrige fænomenele artikler affødte en dyb beundring for de fantastisk arbejdssomme og vidende mennesker, som jeg hidtil kun har kendt som utrolig venlige, hjælpsomme og fascinerende personer.

Det eneste frustrerende ved læsningen var alle de for længst overskredne tilmeldingsfrister, men da foreningen jo bestemt ikke ser ud til at gear ned, er det nok meget godt "kun" at have fire nye numre om året at skulle forholde sig til.

Jeg kan varmt anbefale andre begyndere at få fat i nogle af de tidligere årgange.

Gak til Robert og bliv viis.

PS. Det morede mig at se, at Nelly's initialer er NEJ. Det er da det eneste ord, jeg aldrig har hørt hende sige.

Hanne Juhl

Vedr. Livets udvikling, 4 milliarder års evolutionshistorie A-Å

I irritation over over det manglende index i bogen, har jeg fremstillet et så bogen er mere anvendelig som opslagsværk, jeg vil gerne maile det til de af vore medlemmer, der har købt bogen. Send bud efter det på peter@myrhoj.dk

Nye medlemmer – Vi byder velkommen til:

Hans Halvorsen
Flemming Burchart
Hanne Leth

KLUBLOKALE ADRESSE :
GLADSAXE UNGDOMSSKOLE
GLADSAXEVEJ 315 - lokale G
 www.stenvennerne.dk

ALLE MØDER BEGYNDER KL. 19.00 OG DØRENE LUKKES KL. 22.00

SLIBEVÆRKSTEDET ER ÅBENT HVER FREDAG KL. 18.00 - 21.00

DEADLINE FOR NÆSTE LAPIDOMAN 8. SEPTEMBER 2007

STENVENNERNES KONTAKTPERSONER :

Formand	Hans Kloster, Vagtelvej 25, 3. th, 2000 Frederiksberg	3886 7793
Sekretær	Jytte Leopold, Søndertoften 160, 2630 Tåstrup	4371 3102
Kasserer	Robert Rusbjerg, Ege volden 210, 2650 Hvidovre Giro 321-2769 Foreningen af Stenvenner	3649 1849
Bibliotekar	Tom Jørgensen, Henriksvej 4, 2400 Kbh. NV	3581 5853
Redaktør	Peter Myrhøj, Søtoften 15, 2820 Gentofte	5854 8106 eller 3968 2232
Webmaster	Claus Leopold, Søndertoften 160, 2630 Tåstrup	4371 3102
Domicil-repræsentant	Mads Trans, Skråvej 4, 2820 Bagsværd	2064 3598
Suppleant	Steen Andrew Elborne, Frederik D.7's Vej 29, 3450 Allerød	4828 0508
Suppleant	Frantz Strange, Vardegade 10, 2. tv. Kbh. Ø	2680 3543
Domicil-suppleant	Eva- Maria Trans, Skråvej 4, 2880 Bagsværd	4444 2928
Slibeværksted	Eveline Sakslund, Tibberup Allé 54, 3500 Værløse	4498 0051
Stenvennernes mobiltelefon	(kun åben lidt før møder og ture)	2164 3497

Skriv til Lapidomanen i hånden, på den gamle skrivemaskine, på Pc'en - lige meget - bare vi får godt eller spændende stof. Indlæg kan sendes eller mailes til redaktøren **peter@myrhøj.dk**

HUSK ved eventuelle ændringer af klubbens program, vil dette så vidt muligt blive ændret på vores hjemmeside.

Gamle numre af Lapidomanen vil kunne købes af kassereren på klubmøderne

Artikler må gengives i andre stenklubbens blade, med kildeangivelse

Andre klubbens blade til Stenvennerne sendes til:

Formanden Hans Kloster, Vagtelvej 25, 3. th, 2000 Frederiksberg

Og så slutter vi lige med endnu et kig på den fuldenste snegl *Hippochrenes amplus* fra Barton Beds i Sydengland, finder og foto Mads Trans.